

А. І. Вегеш

*канд. філол. наук, доц.,
Ужгородський національний університет,
доцент кафедри української мови*

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ДІТИ ПАПОРОТІ»

Стаття присвячена дослідженню літературно-художніх антропонімів, що функціонують у романі «Діти папороті» сучасного українського письменника Мирослава Дочинця. Подається опис найменувань літературних героїв, визначається їх функціонально-стилістичне навантаження, виражальні можливості, роль у створенні образів. З'ясовано, що джерелом творення назв персонажів є традиційна українська антропонімія.

Ключові слова: антропонім, апелятив, літературно-художній антропонім, концепт тиша, псевдонім, характеристичний потенціал.

Сучасні письменники все частіше повертаються до теми війни – війни російсько-української. Воєнним подіям на сході України присвятили свої твори С. Жадан («Інтернат»), С. Дзюба і А. Кірсанов («Позивний Бандерас»), В. Шкляр («Чорне сонце»), частково І. Роздобудько («Тут і тепер»), В. Лис («Стара холера»), М. Дочинець («Діти папороті») та інші.

Постановка проблеми. Детальний комплексний аналіз літературно-художньої антропонімії певного періоду дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості творення власних назв персонажів й окреслити інтегральні та диференційні тенденції в розвитку літературно-художньої антропонімії, зумовлені естетичними та іншими екстралінгвальними чинниками. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що у сучасному мовознавстві ще недостатньо вивчено потенційні можливості літературно-художніх антропонімів сучасних прозових текстів відомих авторів. Тому, на наше переконання, вивчення власного імені героя потребує особливої уваги, а ґрунтовний

аналіз літературно-художніх антропонімів роману М. Дочинця «Діти папороті» відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Аналіз досліджень. Українська літературна ономастика поповнилася значною кількістю праць, присвячених дослідженню функціонально-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів творів українських письменників, що відобразилося в дисертаційних роботах та величезній кількості наукових статей (Е. Боєва, Н. Бербер, Т. Гриценко, Л. Зеленко, Л. Кричун, О. Лавер, Н. Лісняк, Г. Лукаш, М. Максимюк, Л. Масенко, М. Мельник, С. Панцьо, Л. Сколозdra, І. Скорук, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.). Основоположними в цій сфері залишаються праці Ю. Карпенка, Л. Белея, В. Калінкіна та ін.

Романи М. Дочинця привертають увагу читача цікавими сюжетними лініями, майстерним викладом деталей, у його рядках «хвацько закручений сюжет, здорова інтрига, елегантні метафори, легкий стиль, барвіста лексика» [5, с. 12]. Краще і не скажеш! Романи усе частіше привертають увагу не тільки читачів, але й дослідників. Написано чимало статей, які присвячені дослідженню мови романів, образів героїв, розвитку сюжету тощо. Дослідженню літературно-художніх антропонімів з романів М. Дочинця присвятили свої статті Л. Прокопович, С. Жила, Л. Теребус та ін. Ми дослідили назви літературних героїв у романах М. Дочинця «Лис у винограднику», «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Горянин. Води Господніх русел», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Мафтей», звернули увагу на метафоричність назв романів автора, дослідили румунський слід у літературно-художньому ономастиконі романів М. Дочинця.

Метою нашої статті є дослідження ролі літературно-художніх антропонімів роману «Діти папороті» закарпатського письменника, лауреата Шевченківської премії Мирослава Дочинця; наше завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їх інформаційний заряд, роль у розгортанні сюжету.

Об'єктом дослідження є роман «Діти папороті» М. Дочинця.

Предмет дослідження – літературно-художні антропоніми та їх функційне наповнення.

Методи та методика. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потребує системного підходу і використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення. Функційне навантаження літературно-художніх антропонімів визначено методом контекстуального аналізу.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджується роль літературно-художніх антропонімів, що функціонують у романі «Діти папороті» М. Дочинця.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати дозволяють визначити роль літературно-художніх антропонімів, їх особливості, характеристичний потенціал, що є важливим мовним засобом творчості письменника.

Практичне застосування визначено тим, що мовний матеріал може бути використаний у викладанні розділів лексикології та ономастики.

У котре повертаючись до опису літературно-художньої антропонімії творів М. Дочинця, завжди знаходжу цікаві оніми, вивчаю їх роль у тексті, шукаю етимологію, відчитую різні конотації.

Новий роман «Діти папороті» цікавий своїм наповненням, але найперше тут йдеться «про дім, у якому живе душа». Це твір «про жало війни в серці».

Головний герой на псевдо Бальзак після поранення на сході України шукає тишу, спокій для тіла і душі. І ця тиша приходить до нього у формі заповіту від дядька. Дивно, але дядька звали Тишем («*Тиш. Мій вуйко. Той, що на Росії жив. ...Відрізаний кусень*» [5,

с. 5]). Навіть на тому світі родич подбав про героя, який, за словами матері, хотів тиші: *«Хіба ти не казав, що мрієш вирватися з людської глоти в якусь нуцу, аби зануритися в тишу. Слухати тишу, дихати нею. Хіба це не твої слова? – Мої. – Ну ось і почув тебе Бог. Маєш садибу Тиша»* [5, с. 6 – 7]. Найперше приходить на думку, що в основі наймення Тиш є апелятив *тиша*, адже не один герой говорить про *тихого* чоловіка (*«А Тиша ми поважали. Тихий був чоловік, інтелігентний...»*) [5, с. 16]; *«А Тишко і був Тишком із самого малку. Ріс тихим, потайним книжним дітваком. Де труть – там будь»* [5, с. 58]; *«Тиш? А таким, як із дитинства запам'ятався сестрі, моїй мамці. Тихий, маломовний, задумливий. Яка ворона у воду, така і з води»* [5, с. 60]).

Згодом ми довідуємося, що розмовний варіант Тиш – скорочена форма імені Тишко. Насправді в героя було звичайне християнське ім'я. Мати Бальзака розповіла: *«Дідо наш був священиком і дітям дав біблійні імена. Мав двох доньок... і двох синів – Симона й Тихона, близнят. Дома їх називали Симко й Тишко»* [5, с. 58]. Ім'я Тихон, за словником І. Трійняка, грецького походження, що означає 'удачливий', 'щасливий' [5, с. 363]. Удача, напевно, супроводжувала Тиша, адже йому щастило на добрих людей: Августин Волошин, академік Вернадський, підполковник Штокало, геолог Петрушевський, дослідник Кулик, Іяна...

Усе, що відбувається в садибі Тиша, пов'язане з тишею. Але у М. Дочинця тиша зовсім не така, як подається у словнику: *«Стан, коли де-небудь немає звуків, шуму. // Відсутність розмов, мовчанка. // Відсутність руху, метушні, що супроводжується шумом»* [4, с. 1453]. Тут тиша має звук. Герой прокидається від дзвону тиші: *«Розбудив мене дивний дзвін. Я прислухався – жодного звуку. Це дзвеніла тиша. Яка ж вона тут лунка! Тиша садиби Тиша»* [5, с. 19]. Бальзак називає тишу метафізичною, загуслою, а приїхав він у карпатське село *«просто за довільним плином часу, за звучанням тиші»* [5, с. 21].

У романі М. Дочинця поняття тиша наповнюється новим змістом, збагачується за рахунок використання асоціативних зв'язків, механізмів культури, які формують відповідний аспект художнього концепту. Концепт тиша обростає різними епітетами (*«Нічого не кажу, нічого не думаю, тільки п'ю цей вічний спокій, споглядаю крізь напівстудені повіки цю світлу прозорість тиші»*) [5, с. 23]). Абстрактне поняття тиша отримує колір. Тут переплітаються чистота і правда (*«Гарно, бо в цій тиші очікуєш якусь чисту і світлу правду»*) [5, с. 28]). Занурюючись у тишу, людина пізнає себе, свій внутрішній світ. Для головного героя ця тиша – радісна тиша. Не випадково кажуть, що щастя любить тишу (*«Живий сад. Тихий, як моя несподівана радість»*) [5, с. 22]). Епітетом достигла тиша автор називає тишу середини жаркого дня (*«У зеленій чаші між горами перестає колихатися й текти життя. Високий день засинає, стоячи в спекотному мареві достиглої тиші»*) [5, с. 62])

Головною ознакою концепту тиша є невичерпність змісту. Бальзака оточує тиша: тихі діти, дивовижна тиша води.. У карпатському селі навіть вино тихе (*«А чому так тихо? Можливо, я випив тихого вина»*) [5, с. 169]). Садиба Тиша виткана з тиші: *«Тиша в садибі Тиша. Тиша в камені, в стінах, у рундуках, у скриньці годинника, в темних старих книгах. Це найбільше вражає – тиша в книгах. Тиша, перемішана з таємницями, що стали мистецтвом»* [5, с. 98]. Тиша тут виступає певним атрибутом дому, спокою. Тут його дух, його голос, і автор це постійно підкреслює: *«Ось тобі і Тиш. Ось тобі й прихований голос тихої садиби»* [5, с. 57]. *«Ось тобі й Тиш! Тихий русин, загадковий родич»* [5, с. 232]. *«Тихо у світлиці. Зозуля в настінному годиннику так і не ожила, стрілки теж. Між товстих дубових стін ти наче в колодязі тиші»* [5, с. 76]. Утома від розмов теж потребує тиші, хочеться гармонії, любові, величі, масштабності (*«Відколи Бог дав слова, ми зі словами прокидаємося й накриваємося ними. Кривдимо ними й рятуємося ними. Сміємося з них, довіряємо їм, потребуємо їх і*

втікаємо від них у тишу. В тишу серця і у вічну тишу» [5, с. 191]). Загалом концепт тиша символізує мирне існування людей на Землі.

Зовсім інше, протилежне значення має тиша на війні – це тиша страху («Найстрашніше там – це тиша. Бо в ній ти особливо беззахисний. У тиші підступно ховаються очікувані звуки. Залп, вибух або одиночний постріл. ...Крики в степу страшні. Та ще страшніша тиша після них. Бо вона заколисує, дурить, що ніби нічого щойно не було й нічого не станеться. Бринить ковила, сюрчать коники, скрекоче сорока. Тиша хоче приспати тебе. А тоді знову вистрелить» [5, с. 118]). Така тиша є атрибутом іншого світу, самотності, смерті. Як бачимо, тиша у М. Дочинця – амбівалентна, суперечливе поняття.

Крім усіченого розмовного варіанта Тиш, ми натрапили на цілу низку апелюючих назв, які неабияк характеризують персонажа: відрізаний кусень, родачок-москалик, мудряк кручений, Боже зернятко та ін.

Головний герой має незвичне наймення – Бальзак. З тексту роману дізнаємося, що персонаж є письменником. Відомо, що багатьох авторів називали іменами відомих майстрів слова. Але в юності герой відкрив для себе Бальзака, він став його кумиром («А потім випадково (ну, звісно!) мені трапилася книжка Бальзака. І я збагнув, що слова можуть бути як тепленька вода, як дотик дорогої руки, як цвіт вишні, як виляск батога, як сонячний удар, як запах нічної фіалки, як щем під серцем на похороні, як несподіваний опік чи шматок льоду на язичці... А між ними – мовчання, як автентична форма слова. Бо мовчить лиш той, хто здатний щось сказати... Бальзак тоді відкрив мені головне: що все нібито другорядне – і є головне, що все звичайне і є незвичайне. ...Вже пізніше я довідався, що Бальзак спрагло цікавився усім, що міг йому дати, ні – подарувати цей світ» [5, с. 104]). Оля дивується, що таке ім'я, і зізнається: «У нашому спотвореному світі багато дивних слів. Ім'я Бальзак для козинського косаря теж не дуже звичне» [5, с. 145]. «Чому Бальзак? – запитала зненацька. Тому що це більше, ніж письменник. До речі, він ніколи й не наголошував на тому, хто він. ...Бальзак не знав рамок. Постійно їх розширював, для себе, для світу, для свого слова. Ясновидець із проникливою спостережливістю і духом фантазера. ...Бальзак – це пристрасть і дух. ...Мені Бальзак відкрив закон двосвіття. Душа торжествує над матерією і прагне відокремитися від неї» [5, с. 295 – 296].

Чисто випадково ми дізнаємося справжнє ім'я автора. У сні до Бальзака приходила душа Філософа, вона запитувала: «Павле, це ти? Це я, Костику» [5, с. 127]. Ім'я Павло автор часто вибирає для своїх героїв. Так названий головний персонаж роману «Горянин». Павло – ім'я святого, що стало іменем-символом. В одному з інтерв'ю, презентуючи роман «Вічник», М. Дочинець зізнається, що апостол Павло – «улюблений прозаїк, до речі, і не треба нічого більше читати» [7]. Бальзак так звик до свого псевдоніма, що автонім згадував на обкладинці своєї книжки, напруживши пам'ять. Олі сподобалося його ім'я: «Павло. Як гарно». Та Бальзак продовжує: «Можливо. Я так давно не чув свого імені. Там, звідки я прийшов, мене називали Бальзаком» [5, с. 17]3. Автор вміло поєднав імена двох святих Павла і Ольги. Ім'я Ольга давньо-скандинавського походження, що означає «свята», «священна» [9, с. 268].

Під час знайомства Оля представляється: «Я Оля. Олиця, як тут кажуть. Або Горлиця, чув краєм ока. Або Горлиця. Так мене дід називає. А я – Бальзак» [5, с. 123]. Літературно-художній антропонім Ольга (Оля) майже не буде фігурувати в тексті, натомість розмовний регіональний варіант імені Олиця (Оличка) – часто вживаний. За любов до птахів усі рідні називають Ольгу пташкою (вона орнітолог за професією), Горличкою називає дідо. Вуйко Митро: «Пташка наша. Довго ж ти летіла» [5, с. 151]; дід Федорцьо: «Моя Горличка наліталася, вернулася змучена й кортна» [5, с. 191]; «А Оличка й тепер на твоєму дарабі потяток знимкує, каже, вечірнє сонце для

сього найліпше світить. Дай їй, Боже, ясности, бо мені вона світить...» [5, с. 192]. Сама про себе: «Я маленька сіра перелітна пташка, Бальзаку» [с. 138]; «Я, Бальзаку, у цій сфері пташка високого польоту» [5, с. 197]. Бальзак: «Звісно, Горличко, що ти не пташка-невдашка. Але чи ти вільна пташка» [5, с. 199]. Знімальна група іноземців називає її фру Ола («А фру Ола перевершує всі їхні сподівання. ... Так дивно її називаєш. Так її всі називають. Це реально крута дама в своїй сфері. Профі, ба більше – майстер» [5, с. 311]). У кінці роману Олиця назве себе птицею-вороною, що асоціюється з мудрістю, сміливістю, пророцтвом («Ну що ж, якщо Горличка стала вороною, то нехай накаркає мені гарну погоду на ніч...» [5, с. 325]). Як бачимо, найменування головних героїв роману є багатозначними, мають різні конотації. Вони відображають фізичні особливості й моральні якості, демонструють суб'єктивне ставлення людини до людини, людини до світу через почуття та емоції, виражають текстову та підтекстову інформацію. Але, як писав відомий ономаст Ю. Карпенко: «Глибина літературного використання власних назв залежить не від жанру чи напряду, а від таланту письменника» [6, с. 176].

Ми зафіксували цілу низку псевдонімів (позивні, псевда) воїнів АТО. Ми уже досліджували особливості та функціонування прізвиськ козаків (В. Шкляр «Характерник»), вояків УНР (В. Шкляр «Чорний Ворон», «Маруся»), повстанців УПА (В. Шкляр «Троцца», А. Кокотюха «Червоний», «Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч»), а також бійців АТО (В. Шкляр «Чорне Сонце»). У всіх випадках маємо справу з літературно-художніми псевдонімами. У результаті дослідження ми виявили, що позивні (псевдоніми) воїнів АТО утворювалися шляхом трансонімізації онімної лексики та апелювативів.

Відома дослідниця Н. Павликівська пише про особливості псевдонімів (позивних) учасників АТО: «...вони є самодостатніми псевдонімами, оскільки використовуються передусім для того, щоб приховати справжнє іменування особи, або з причини самоідентифікації. Виконуючи номінативну функцію, вони обов'язково позначені ще й езотеричністю, мають достатній ступінь «таємності». Псевдоніми українських воїнів, крім основної функції, можуть мати додаткові: характеристичну, експресивну, оцінну, символічну, функцію вираження самоіронії» [8, с. 242].

Бальзак контактує зі своїми друзями, згадує пережите на Сході, зрозуміло, що називає їхні псевда: *комбат Бут, «ротний Тур, Зозуля, Вовк, Гуцул, Кацо, Салага, Кінь, Бобер, Філософ, Дідо, Чебурек, Хаща, Сова, Русин, Сірко...»* [5, с. 50]. Мотиви називань побратимів були найрізноманітніші, до деяких із них автор подає характеристику. Воїн Хаща, що за професією був лісником, отримує і назву («Любив казати: «Я людина хащі» - так і псевдо приліпилося. У мирному житті лісівник, еколог...» [5, с. 25]; «Зіп'явся на ноги, обхопивши стовбур. Так і помер, не розвільняючи рук. А може, це тримала його шкарубка кора сосни. Помер як дерево, стоячи і без притомності» [5, с. 26]). І смерть не змогла розлучити людину з деревами. Псевдо Філософ військовий отримав через постійні філософські роздуми, суперечки («Всі називали його Філософом, бо без угаву, без втоми і огляду на слухача торочив свої роздуми, виводив сентенції, що були одна за другу дивнішими. Сократ у гумових пантофлях із автомобільної шини» [5, с. 72]). Боець з позивним Бугай вперто відбивав наступ танків («я бачив, як стрілець Бугай викурив цілу пачку, прикурюючи сигарету від сигарети. І лише тоді зронив якусь фразу. І їхній танк, єдиний уцілілий танк без боєприпасів, теж називався Бугай. Вони вцілили двоє – чоловік і танк» [5, с. 280]). Напевно, такий позивний чоловік отримав через міцне здоров'я, фізичну силу, не випадково однаково називається людина і танк.

Багато псевдонімів є іменами реальними людей, можливо з розмовними вкрапленнями: Валера («Пригадую висоту 307.5, її ще називали "Валера", за іменем

першого командира цього опорника» [5, с. 279]), Шева («яким командував молодий лейтенант Шева» [5, с. 279]), Піт («на чолі з бороданем Пітом, шляхетним інтелектуалом» [5, с. 279]), Вася («Підібрав мене той же танкіст, лейтенант Вася. ...Йому дали Героя. Я запам'ятав прізвище того сина людського – Божок. Василь Божок» [5, с. 282]), Марат («У розташуванні дудаєвців мене знайшов Марат, “вовк донецького степу”» [5, с. 278]), Салават («Тебе знає кримчак Салават, мій земляк» [5, с. 278]), Сашко («Сашко Василенко, так його звали» [5, с. 280]). «Вже не було Гнома, Лисого, Дикого, Пушкіна, Гарика, Будулая, Ангела, Баяніста, Долара. За інвалідністю комісували Зозулю. Салават подався в Сирію...» [5, с. 323]. Ми звернули увагу, що багато схожих позивних є в повісті В. Шкляра «Чорне Сонце». Шкляр зберіг позивні реальних людей [див. 3]. У М. Дочинця вони також мають реальну основу.

Як бачимо, позивні можуть бути онімного походження; можуть утворюватися від назв тварин, птахів, рослин, від назв професій чи якихось занять денотатів; можуть характеризувати особу за зовнішніми, фізичними чи психічними рисами, за соціальним статусом, місцем проживання. Серед них трапляються «готові лексичні одиниці, вжиті в новій функції» [8, с. 243], запозичення, регіоналізми, оказіоналізми.

Дочинцеві твори виділяються не тільки мовою, але й багатим місцевим колоритом: традиції, звичаї, закарпатський антропонімікон. Серед літературно-художніх антропонімів, що називають персонажів, виділяються найменування місцевого люду. Тут маємо і прізвища, і прізвиська, і здрібніло-пестливі варіанти імен, андроніми тощо. Деякі з них просто ідентифікують героя, до інших автор подає характеристику, наповнює змістом. Як писав відомий ономаст Л. Белей: «Тут усе залежить від ідейно-естетичних уподобань автора та його індивідуального стилю» [2, с. 15].

Літературно-художній антропонім Терешка належить світловолосій жінці, яка водить кіз. Про неї баба Литвачка каже: «*Божжа душа. ...Судьба забрала розум, а Бог дав пам'ять*» [5, с. 45]. Ім'я Терешка походить, можливо, із грецької мови і означає «охорона», «захист» [9, с. 358]. Як бачимо, первісне значення імені розкривається в романі: вона охороняє кіз, а ще вона – невичерпна криниця мудрості народної. Бальзак зізнається: «*Я готовий нескінченно слухати Терещині оповідки. Було таке давнє слово – баїльниця. Це про неї: та, що розповідає, бає, заворожує, зараджує словом. Мудрощі поколінь осіли в її скаламученому глузді, як золоті окрушини в намулі. Світ поневолив її душу, але живуть у ній, як птахи в клітці, слова, бозна-коли і ким мовлені. Великий Хранитель історій чомусь розмістив їх у порожній скрині її голови*» [5, с. 116]. Спочатку Бальзак назве Терешку цілою низкою апелятивів, які характеризували її за зовнішнім виглядом: кострубата голова, жінка непевного віку, розпатлана, боса, навіжена, а згодом – патлатою Сивіллою («*Прошкую стежкою, якою патлата Сивілла водить своїх кіз*» [5, с. 44]). Дізнаємося, що Сивіла (Сибіла) – «1. У стародавніх греків, римлян і деяких інших народів – легендарна жінка-віщунка. 2. Ворожбитка» [4, с. 1311]. Терешка багато знає, розуміється на травах, може віщувати, тому таке ім'я повністю відповідає персонажеві.

Майже в усіх романах М. Дочинця важливим героєм є старий мудрий чоловік «карпатського гарту», він добрий і світлий, бо живе в гармонії з природою, є він і в цьому романі. Йдеться про знатника Ворона, діда Андрія, чоловічка Божого, до якого «за ліком стягалися люди звідусіль. І він зілював» [5, с. 318]. Але в романі «Діти папороті» масштабніше вимальовується образ світлої старої жінки – баби Литвачки («*Вийшла бабуся, вся біла – хусткою, віями, личком, жакетиком, на ногах білі вовняні капчури*» [5, с. 44]). Про неї сусідка Віра каже: «*Добра, як хліб, душа*» [5, с. 42]. «*Вузликком живої плоті*» видається вона Бальзакові («*З вишняка білою хмаркою впливала бабка-кульбабка Литвачка, трава під нею не вгинається*» [5, с. 133]). Вона

знається на травах, уміє лікувати, але Бальзака «зачаровує смак слова баби Литвачки». Андронім Литвачка фігурує на сторінках роману і виконує називну функцію.

З реального закарпатського антропонімікону автор вибирає назви для місцевого люду – мешканців села Козино. Ми зафіксували низку імен як літературного походження, так і регіонального. Апельатив поруч із іменем може вказувати на професію, соціальний статус денотата: дід Андрій, сусідка Віра, газдиня Іляна, баба Марта, поштарка Влена, вуйко Митро (Митрик), звонар Федорцьо, сусід Селипко, отець Лаврентій. До деяких імен автор подає тлумачення. Ім'я Іляна трапляється в багатьох романах М. Дочинця, а тут знаходимо розшифрування імені: «Звали її Іляна, бо народилася на Іллі, того, що шугає небом на колісниці» [5, с. 242]. Ім'я Федорцьо, як і деякі інші, не звичне для головного героя («Я вже знаю, що його звали Федорцьо, хоча не знаю, чи це ім'я, чи прізвище. Яка різниця» [5, с. 55]). Ім'я Ростик належить дорослому перекладачеві, тоді як ім'я Василице – чотирнадцятирічному поводитиреві. Дуже багато закарпатських прізвищ є розмовними варіантами імен, тому ім'я Федорцьо бути і прізвищем, як от, наприклад, Онисько, Шимон. Кілька прізвищ фігурує також: Піняшко, Фурдела, Бобалька. Іноді самі козинівці сміються над оригінальністю своїх прізвищ («Ніт, пишеться Бобалька. Яке прізвище, така й порода. Буває, розсерджуся на нього й відрубую: «Пустий ти, куме, чоловік, і не лишається по тобі навіть бобальки, як після цапа». А він на те: «Федорцю, по мені лишається те саме, що й по тобі – горбик землі з каменем» [5, с. 64]). У словнику П. Чучки «Прізвища закарпатських українців» знаходимо, що прізвище Бобалька може походити від «місц. укр. бобаль – 'горошинка', 'овечий, козячий, заячий послід', 'дуже дрібна картопля', 'різновид пампушка', 'фрикаделька', 'різновид галушок'. В основу назви закладено образ чогось малого, дрібного, чорного» [10, с. 72 – 73]. Серед двочленних літературно-художніх антропонімів (ім'я + прізвище) виділяємо: Василь Фулитка, Миколай Бурлюк, Микулка Крив'яник, Симко Крив'яник. Є в романі кілька прізвищ, але привертає увагу Мештер, яке носій отримав за професією («А сього звали Симко. Крив'яник Симко. Видати се буде Мештер. Хто? Така в нього сільська називка, в Кри'вяникового Шимона – Мештер. По-нашому майстер. Бо такого майстра ще найти...» [5, с. 238]). Досліджені літературно-художні антропоніми є своєрідним антропонімійним фоном, який «відзначається детальністю, кількісним, структурним багатством, що проявляється часто не тільки у відтворенні типових загальнонаціональних рис української антропонімії, але й регіональних особливостей» [2, с. 21].

Серед знайомих і друзів Тиша – відомі люди. Багато місця автор відводить на опис Володимира Вернадського, який «прихистив біля себе, під своїм крилом, безрідного хлопчища з крайсвіту – Карпатської землі» [5, с. 69], тобто Тиша. Тиш називав його вчителем, великою людиною, «господарем Числа, Міри, Розуму» («Огром його таланту такий безмірний, що я й досі не складу означення, що стоїть за цим людським іменем – Володимир Вернадський. Натураліст, дослідник, пошуковець, мислитель, візіонер, провидець, адепт, Учитель? Кожна із цих ознак – про нього, і всі вкупі, в сув'язі витворюють велику постать» [5, с. 69]). Прізвище героя походить від родового шляхетського імені Верна («Пращур Верна був старшиною у війську Хмельницького» [5, с. 86]); «Сам Володимир Вернадський зізнавався, що «носить Україну в крові, в кістках, у висотах свого серця» [5, с. 87]. «Впертий, зарозумілий українець», – так називали Вернадського поза очі московити» [5, с. 86]). Автор постійно використовує прикметник великий, розповідаючи про Вернадського. Відчитується асоціація з іменем – Володимир, яке мав князь Володимир Великий: великий учений, великий художник, великий Академік, велика людина, великий наставник. Для Тиша він був мудрецем, феноменом, генієм («Стоячи на грішній землі, він розгадав таємниці Неба і зумів побачити з космосу очима творця Землю... Нікому з геніїв людства – ні Аристотелю, ні Леонардо да Вінчі, ні Канту, ні Ломоносову, ні

Гумбольдту, ні Бюффону – не вдалося переступити через межу нашого віку, пророчо зазирнути далеко вперед. Нікому, крім Володимира Вернадського» [5, с. 320 – 321]). Перебуваючи у вічних пошуках, Вернадський шукає Княгиню, вірніше село Княгиня, де було знайдено камінець від метеорита. Фігурує в тексті також літературно-художній антропонім Академік. Апелятивна назва за званням ученого перейшла в розряд онімів: усміхнувся Академік, дружина Академіка, мовив Академік, вигукнув Академік, записи Академіка. Крім Вернадського, на сторінках роману натрапляємо на інші відомі імена: геолог Борис Петрушевський, «Збирач космічного пилу» Олександр Симорин і худорлявий бородатий чоловічок зі смиренным поглядом прочанина – Леонід Кулик. ...перший дослідник Тунгуського метеорита» [5, с. 210 – 211]. Уся наукова еліта спілкується між собою, використовуючи двочленну форму звертання – ім'я + ім'я по батькові: Володимир Іванович, Леонід Олексійович, Наталія Єгорівна та ін.

«Всякий літературно-художній антропонім, навіть якщо це ім'я чи прізвище реальної особи, творчо осмислюється письменником. У літературно-художньому творі традиційна антропонімійна форма наповнюється новим змістом» [1, с. 15 – 16].

Висновки. Отже, літературно-художні антропоніми в романі «Діти папороті» становлять потужний пласт лексики. Їхню роль у тексті важко оцінити: вони є індикаторами часу, національно значущими, інформаційно-оцінними – виконують різні функції. Автор заклав у назви своїх героїв цілу низку понять, тлумачень, асоціацій. Маємо чудове поєднання концепту тиша з літературно-художнім антропонімом Тиш; імені реальної людини Бальзак із псевдонімом Бальзак; вкраплення закарпатської автентики, фольклорних мотивів у сфері назвотворення. Тому літературно-художні антропоніми М. Дочинця не є однобокими, потребують аналізу, авторських характеристик. Вони привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням.

Наше дослідження дасть додатковий матеріал до вивчення антропонімікону української літературної мови, стане підґрунтям для подальших теоретичних узагальнень з проблем літературно-художньої антропонімії, увиразнить уявлення про своєрідність творчості Мирослава Дочинця.

Література

1. *Белей Л.* Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. *Белей Л. О.* Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ – ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. *Вегеш А.* Роль літературно-художніх антропонімів у створенні образів героїв повісті Василя Шкляра «Чорне сонце». Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність. Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатсько-Української держави і 145-річчю від дня народження видатного закарпатського політика і громадсько-культурного мислителя Августина Волошина. Ужгород, 2019. С. 182 – 188.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. *Дочинець М.* Діти папороті [Текст]: роман. Мукачево: «Карпатська вежа», 2020. 328 с.
6. *Карпенко Ю. О.* Гумористична ономастика. Літературна ономастика: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 167 – 176.
7. *Олійник Євгенія.* Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24463287.html>

8. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929 – 1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239 – 243.
9. Трійняк І. І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
10. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник / [наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук]. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.

Referenses

1. Belei L. *Nova ukrainska literaturno-khudozhnia antroponimiia: problemy teorii ta istorii* [New Ukrainian literary anthroponomy: problems of theory and history]. Uzhhorod, 2002. 176 s.
2. Belei L. O. *Funktsionalno-stylistychni mozhyvosti ukrainskoi literaturno-khudozhnoi antroponimii XIX – XX st.* [Functional and stylistic possibilities of Ukrainian literary anthroponomy of the XIX – XX centuries]. Uzhhorod: Patent, 1995. 120 s.
3. Vehesh A. *Rol literaturno-khudozhnikh antroponimiv u stvorenni obraziv heroiv povisti Vasyliia Shkliara «Chorne sontse»* [Role of the proper names of the literary heroes in creating images of the heroes in the novella “Black Sun” by Vasyl Shkliar]. Karpatska Ukraina – etap ukrainskoho derzhavotvorennia: istoriia i suchasnist. Materialy naukovoi konferentsii, prysviachenoї 80-richchiu proholoshennia nezalezhnosti Karpatsko-Ukrainskoi derzhavy i 145-richchiu vid dnia narodzhennia vydatnoho zakarpatskoho polityka i hromadsko-kulturnoho myslitelia Avhustyna Voloshyna. Uzhhorod, 2019. S. 182 – 188.
4. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions)]. [Uklad. i holov. red. V. T. Busel]. K.; Irpin: VTF «Perun», 2005. 1728 s.
5. Dochynets M. *Dity paporoti* [Tekst]: roman [Children of the Fern: novel]. Mukachevo: «Karpatska vezha», 2020. 328 s.
6. Karpenko Yu. O. *Humorystychna onomastyka* [Humorous onomastics]. Literaturna onomastyka: zb. statei. Odesa: Astroprynt, 2008. S. 167 – 176.
7. Oliinyk Yevheniia. *Pysmennyk Myroslav Dochynets prezentuvav novu knyhu* [Writer Myroslav Dochynets presented a new book] URL: : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24463287.html>
8. Pavlykivska N. *Ukrainska hromadsko-politychna psevdonimiia XX (1929 – 1959 rr.) – poch. XXI stolit* [Ukrainian socio-political pseudonyms of the XX (1929 - 1959) – beginning of the XXI centuries]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Movoznavstvo. Ternopil: Ternopilskiyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, 2017. Vyp. 1 (27) 2017. S. 239 – 243.
9. Triiniak I. I. Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. K.: Dovira, 2005. 509 s.
10. Chuchka P. *Prizvyshcha zakarpatskykh ukraintsiv: istoryko-etymolohichnyi slovnyk* [Surnames of Transcarpathian Ukrainians: historical and etymological dictionary]. [nauk. red. chlen-kor. NAN Ukrainy V.V. Nimchuk]. Lviv: Svit, 2005. 704 + XLVIII s.

А. И. Вегеш,

*Ужгородский национальный университет,
кафедра украинского языка*

РОЛЬ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ АНТРОПОНИМОВ В РОМАНЕ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦА «ДЕТИ ПАПОРОТНИКА»

Статья посвящена исследованию литературно-художественных антропонимов, которые функционируют в романе «Дети папоротника» современного украинского писателя Мирослава Дочинца. Подается описание наименований литературных героев, определяется их функционально-стилистическое наполнение, выразительные возможности, роль в создании образов. Установлено, что источником образования назвий персонажей есть традиционная украинская антропонимия.

Ключевые слова: антропоним, апеллатив, литературно-художественный антропоним, концепт тишина, псевдоним, характеристический потенциал.

A. I. Vehesh,

*Uzhgorod National University,
Department of Ukrainian language*

THE ROLE OF THE PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN MYROSLAV DOCHYNETS' NOVEL "CHILDREN OF THE FERN"

The relevance of our study is due to the fact that in modern linguistics is still insufficiently studied the potential of the proper names of the literary heroes in the prose texts of famous authors. Therefore, in our opinion, the study of the hero's own name needs special attention, and a thorough analysis of the proper names of the literary heroes in M. Dochynets' novel "Children of the Fern" opens opportunities for further generalizations in the field of relevant linguistic and stylistic issues.

The purpose of our article is to study the role of the proper names of the literary heroes in the novel "Children of the Fern" written by the Transcarpathian writer, winner of the Shevchenko Prize Myroslav Dochynets; our task is to describe the proper names of the literary heroes, to reveal their information loading, the role in the development of the plot.

The object of the research is the novel "Children of the Fern" by M. Dochynets.

The subject of the research is the proper names of the literary heroes and their functional content.

Methods and techniques. Research methods are determined by the specifics of onymic material, which requires a systematic approach and the use of traditional descriptive method and its basic techniques: observation, interpretation and generalization. The functional load of the proper names of the literary heroes is determined by the method of contextual analysis.

The scientific novelty lies in the fact that for the first time the role of the proper names of the literary heroes functioning in the novel "Children of the Fern" by M. Dochynets is studied.

Attention is paid to the role of the proper names of the literary heroes (including pseudonyms) and the conditions of their origin; the etymological meaning (internal form) of the proper names of the literary heroes is revealed. It is proved that proper names of the literary heroes in the novel are the most important lexical elements that have a variety of semantic and emotional content, they are accompanied by connotations and various associations, and they characterize the character by national, social origin, and create a certain emotional tone, reflect the author's attitude to the named character.

Conclusions. Proper names of the literary heroes in the novel "Children of the Fern" are a powerful layer of vocabulary. Their role in the text is difficult to evaluate: they are

indicators of time, nationally significant, informational and evaluative – they perform different functions.

Key words: anthroponym, appellative, proper name of the literary hero, concept of silence, pseudonym, characteristic potential.